

МИКОЛА ЛУКАШ — ПЕРЕКЛАДАЧ І ЛІНГВІСТ

У статті розкривається образ видатного українського перекладача Миколи Лукаша як лінгвіста-поліглота, глибокого знавця української мови та блискучого інтерпретатора. В основі статті — спостереження над творчим доробком М. Лукаша, а також спогади про особисті зустрічі і розмови автора з перекладачем.

Як це часто буває, коли йдеться про знайомство з великими людьми, поділяють його на дві фази — заочне, а вже потім і фактичне. Усе, про що тут піде мова, вкладається в цю класичну схему. Про Миколу Лукаша я вперше почув десь ще в 50-х роках від свого батька. Читаючи українського "Фауста", він так бурхливо виражав своє захоплення ним, що я просто-таки не зміг пропустити це повз увагу. "Що за мова! — вигукував він. — Топтати ряст! Пане-товаришу!" Він зачитував цілі уривки, і я, звичайно ж, згоджувався, що тепер так не перекладає ніхто, що це прекрасно і що Лукаш — безсумнівний поетичний геній. Приблизно в той же час і також від батька я вперше почув ім'я Сергія Єсеніна, і от набагато пізніше, коли Єсенін під батьковим пером заговорить по-українському, я збагну, що так магічно притягувало батька до творчої практики Лукаша. Це легкість і природність вислову, глибинна народність мови і принциповий антибуквалізм. Але то все буде згодом. А тоді, признатись, мене все це мало обходило: прізвище перекладача було таке ж далеке і казково таємниче, як і героя "Лісової пісні", та й належало воно літераторові, якого батьків авторитет поставив у ранг класиків, отож чого б тому і справді не бути сучасником Лесі Українки, Старицького чи Франка?

Справжній Микола Лукаш, із яким я зустрівся через десяток років, виявився зовсім іншим, ба навіть протилежним тому, якого намалювала моя школярська фантазія. Не можу сказати "доля звела мене з ним": наше знайомство, як і знайомство моє з Григорієм Порфіровичем Кочуром, зумовила залізна логіка обставин. Сполучною ланкою цих контактів стала поезія Петра Безруча, яку ми всі троє незалежно один від

одного майже водночас почали перекладати, причому цікаво, що увагу всіх трьох привернув один і той самий вірш — "Всього лиш раз" (у перекладі М. Лукаша — "Один лиш раз", у Г. Кочура — "Тільки раз"). Я, тоді сільський учитель, надіслав кілька перекладів з Безруча до "Літературної України", їх не надрукували, зате передали Г. П. Кочурові, який і запропонував мені взяти участь у роботі над антологією "Чеська поезія", що саме готувалася до друку в Держлітвидав і одним із редакторів якої він був. Таким чином про моє існування стало відомо й Миколі Олексійовичу Аневдовзі, 1962 р. під час одного з моїх "наїздів" до видавництва у редакції зарубіжної літератури Григорій Порфірович і познайомив нас особисто: "Оце і є той самий Житник. А це той самий Лукаш". Описана сцена вкарбувалася мені в пам'ять слово в слово: по-перше, через винятковість ситуації, а, по-друге, через нестандартність, незвичайність форми, у якій відбулося представлення. Мине багато років, і подія ця воскресне у пам'яті живо і зримо, правда, у зв'язку з зовсім іншою ситуацією. На одній з "Голосіївських осеней" Григорій Порфірович згадає, як він познайомився з Максимом Рильським. Так само виходила антологія, тільки не чеської, а французької поезії. Так само було в ній два редактори: М. Зеров і Кочурів земляк Степан Савченко. Якось, коли Г. П. Кочур був у останнього вдома, пролунав дзвінок у двері. Савченко до гостя: "Знайомтеся, оце той самий Кочур". Жартуючи: "А це той самий Рильський".

Після владнання необхідних видавничих справ акцію нашого знайомства з Лукашем було відзначено спільним обідом утрьох у котромусь із ресторанів. Згодом, бувало, під час мого при-

їзду до Києва Микола Олексійович великодушно не хотів відпускати від себе молодого провінційного вчителя, і ми, траплялось, обідали разом. Офіціантки ресторану "Дніпро" знали його як свого постійного відвідувача. Споминам не накажеш — вони часом фіксують якусь, може, й незначну, дріб'язкову деталь. Але пам'ять є пам'ять. Бачу чомусь: належну йому дозу горілки він виливає в фужер, мовлячи при цьому: "Ти пий як знаєш, але я думаю, що ми не п'яниці, щоб цяпати чарками". Коли згадую це, в душі лунає відгомін "Шотландської застольної" Людвіґа ван Бетховена або ж трагічний тост великого шотландця, що в устах Миколи Олексійовича зазвучав так по-людськи просто і щиро:

П'ю за тебе, моє ти кохання!
 П'ю за тебе, моє ти страждання!
 Ти ясна, як усмішка у зустрічі мить,
 Чиста ти, як сльоза в час прощання.

Під час однієї з перших зустрічей я запитав Лукаша, а котрий зі своїх перекладів він вважає найкращим, котрий з них йому найдорожчий. Він задумався і по хвилі відповів: "Ти знаєш, мабуть, все-таки перший — "Фауст". І тут же розказав, як дорого він йому дістався: перша версія загинула під час війни, і в повоєнні роки довелося все починати фактично спочатку. Це — як перше кохання, зрозумів я.

Не забувається повік,
 Що серце пам'ята, —
 І дружба перша, і любов,
 І молоді літа.
 Так вип'єм, друже мій старий,
 За молоді літа,
 Ще раз, друже мій, налий
 За молоді літа! *

Згадуючи свою молодість, перші кроки на ниві художнього перекладу, завжди думаю: як то мені поталанило, що поруч були такі вчителі й наставники, як Г. П. Кочурі М. О. Лукаш. І тому, розуміючи, що я мав би тут розповідати про одного з них, усе-таки не можу не говорити про другого. Вони мені завжди бачилися разом, ніби у єдиній іпостасі. 24.VI. 1963р. Григорій Порфирович писав мені: "Привіт від Лукаша. І Галас, і Безруч йому сподобався". Дещо пізніше щорічник "Наука і культура. Україна 1966" опублікував інтерв'ю з провідними українськими перекладачами. Бесіду вів Анатоль Перепада. На перше питання: "Що ви перекладаєте?" — Лукаш відповів: "До кінця року гадаю завершити "Дон-Кіхота" Сервантеса" (він тоді ще не знав,

* Майбутньому працівникові Лукашевого музею: доцент Університету імені Т. Шевченка Федір Якович Шолом показував мені чудову кабінетну фотографію — він з Лукашем за студентських літ.

що завершити переклад йому не судилося, що зробить це через багато років ось цей молодий чоловік, який зараз стоїть перед ним), відповідь на кінцеве запитання: "Які останні досягнення українських перекладачів?" — Микола Олексійович почав так: "Я хотів би зупинитися на молодому поповненні. Добре про себе заявив Володимир Житник. Мені подобається його робота в Дантовому "Новому житті" (с. 412—413). Чи варто казати, як такі слова окрилювали й надавали снаги!

Відчуття двоєдності у спілкуванні з великими майстрами не полишає мене й досі. Нещодавно з архіву Г. П. Кочура потрапила мені на очі записка М. О. Лукаша, коли той відлучався з дому (очевидно, грати в доміно): "Грицьку! Якщо ти будеш — візьми Шіллера й Бернса для Житника. Я йду на природу добивати вовків. Боюсь тільки, щоб дощ не зіпсував полювання. М. " В одному з одержаних від Г. П. Кочура листів (5.IX. 1965) читаю: "Ще хотів би дещо перекласти... З тим і книжку взяв, але перебуваю в стані такого глибокого злукашіння, що досі нічого не зробив".

Мене завжди вражала колосальна енциклопедична обізнаність Миколи Лукаша в усіх сферах життя, а особливо, що стосується мови, історії, літератури. І при цьому відсутність будь-якого хрестоматійного глянсу. Безмежна простота у поведженні, яка проте ніколи не переходила у фамільярність, увага і повага до людини. Він умів створити таку атмосферу, в якій ти не боявся своєї необізнаності і не соромився питати.

Коли вийшла українською мовою збірка поезій Давида Гофштейна, дехто з моїх знайомих, людей, компетентних і в єврейській літературі, і в мові ідиш, відразу виділив із загалу Лукашеві переклади як такі, що найтонше відтворюють усі нюанси оригіналу. Чи не першим мені про це сказав його сусід по квартирі. Проживав тоді Микола Олексійович по вулиці Коцюбинського у якомусь дивному помешканні: з круглого коридору секторами розходилися кімнати: одну займав він, другу — Тамара Коломієць із Степаном Рочинем, а третю — якраз той вищезгаданий сусід. Він одчинив мені двері, повідомив, що Миколи Олексійовича нема, й одразу ж дружньо представився: "Я відомий жидівський письменник Григорій Кіпніс". Мабуть, тої хвилини моє лице набуло дикого виразу, бо він тут же поквапився мене заспокоїти: "Ви не дивуйтеся, це не образливо. Так кажуть чехи, поляки, так би воно мало бути й по-українському", — і що називається з ходу прочитав мені лекцію на тему: "Тарас Шевченко і єврейський народ" (як казали древні, *sit venia, quod licet Jovi, non licet bovi* — даруйте, що дозволено йому, того не

можу собі дозволити я). Ця тема потягла за собою відому працю, а відтак і непересічну особу її автора — Володимира Жаботинського, а далі і взагалі українсько-єврейські стосунки, коротше кажучи, вийшли ми на Лукаша — як він добре знає новітню єврейську мову ідиш. Звідки?

Виявляється, ще хлопчиком він перечитав у бібліотеці свого Кролевця всі книги, що були там українською, російською і польською мовами. Настала пора німецькомовної літератури. Оскільки після неї лишалася тільки єврейська, то він узяв відповідну статтю в "Литературной энциклопедии", переписав звідти алфавіт мови ідиш і, мобілізувавши всі свої знання німецької, став читати по-єврейському. Пишу все це зі слів самого Миколи Лукаша, хоча не маю жодного сумніву, що про це знав і його сусід. Чому не сказав? Мудра мовчанка: на все свій час. Я тільки згодом довідався, що мій співрозмовник був відомий у літературі як російськомовний письменник і виступав під "общепонятним" псевдонімом — Григорій Григор'єв.

У згаданому вище виданні "Наука і культура. Україна 1966" своїми подальшими планами ділився й Г. П. Кочур: "Найближчим часом повинен здати збірку Верлена, в якій поряд з перекладами Лукаша повинні бути й мої. ...Мої й Лукашеві, а переважно Житникові переклади Петра Безруча. Ці дві збірочки вийдуть у серії "Перлини світової поезії" у видавництві "Дніпро" (С. 411).

Григорій Порфиринович пам'ятав мою, як він казав, "ганібальову клятву", дану в дипломній роботі 1961 р.: "Будемо сподіватися, що не за горами той час, коли широкі верстви українських читачів зможуть ознайомитися з "Сілезькими піснями" — і тому доручив мені зайнятися підготовкою цього рукопису: бути автором передмови, приміток, та, зрештою, й більшості (три чверті) перекладів. Собі він одібрав біля двох десятків віршів — тих, які йому найбільш імпонували. Коли траплялися паралельні переклади, намагався, щоб усі було опубліковано: один із них ішов до книжки, інші — в періодику. Лукаш представлений у цій збірці, яка, до речі, вийшла аж у 1970 р., лише трьома перекладами — "Лебединка", "Ти і я" та "Супутниця". Я просив і молив його, щоб він іще щось узяв на переклад, я майже на колінах стояв, щоб він переклав "Паперового Мойше", тематично близького до "Лебединки" (а та, в свою чергу, до Лукашевого особистого життя), я доводив, що, крім нього, немає в Україні перекладача, спроможного відтворити цей вірш. На всі мої емоційні докази він спокійно відповідав: "А ти постарайся — і зробиш". Я старався — і робив, бо розумів: період захоплення Безручем" видно, у нього вже минув,

а як справжній митець, працювати без захоплення він просто не міг.

У його блискучому перекладі "Лебедики" мене, пам'ятаю, засумнівало, чи не варто один рядок відтворити ближче до тексту (Jak ten zivot dlouho trva), на що одержав вичерпну відповідь, що так робити не можна, бо це речення не окличне, а підрядне — слово в слово калька з німецької, тут же його було наведено по-німецьки і розтлумачено, що це значить. У тому ж перекладі були рядки:

Буду ждати, мов той Якуб,
що сім літ чекав Рахілі.

Я обережно зауважив, що в оригіналі ніякої Рахілі немає, і сам автор підкреслював, і всі дослідники його творчості сходяться на тому, що це — автобіографічний факт: Безручів дід і справді звався Якуб і мусив чекати сім років, поки віддадуть за нього його майбутню дружину. У відповідь Микола Олексійович розповів мені біблійний сюжет, на який, як він гадав, усе-таки спирався поет, і — що мене особливо вразило — закінчив словами: "Проте навіть якби Безруч і не мав його на увазі, то в перекладі я все одно б на нього послався". Тобто для нього існувало тільки *високе мистецтво*, заради якого можна жертвувати всім ("А решта все — література", — мовив Верлен-Кочур).

Він умів радіти слову, відчував, любив і лелівав його, як дитину. З яким захопленням він розповідав (про це йдеться і в інтерв'ю для згаданого щорічника), що от у "Дон-Кіхоті" зустрічається такий вираз *kaballero blanco* — *білі рицарі*, тобто ті, які ще не відзначилися в боях, і, отже, щити яких були білі, не оздоблені гербом. А в запорожців немущтровані козаки називалися КО-заками-біляками. От які бувають типологічні зв'язки між, здавалося б, далекими народами, а ми про це й гадки не маємо.

Напівжартома, напівсерйозно він казав, що якби йому в оперному лібретто зустрілося типове італійське звертання до коханої *mio tesoro* — *мій ти скарбе*, він би не задумуючись переклав би його *моя ти зоре*. Що це не просто слова, свідчить його переклад поезій Ф. Лорки, писаних по-галісійськи.

М. Лукаш своїм талантом шліфував ті твори, до яких доторкався, надавав їм ювелірного блиску й коштовності. Здається, він міг, відштовхнувшись від такого собі посереднього вірша, у своєму перекладі зробити з нього шедевр. Він дивився на автора власними очима, відкривав у ньому те, чого інші й не помічали. Досить порівняти Роберта Бернса в трактуванні інших перекладачів — російських та українських — і Бернса в інтерпретації Лукаша, де підкреслено

основну рису шотландського поета — його зв'язок з народною піснею. Те саме і в перекладах Лорки. До Лукаша всі перекладачі змушували його промовляти білим віршем, і тільки Микола Лукаш побачив, що в його баладах є суцільна рима — наскрізний асонанс:

Я люблю тебе в зеленім.
Зелен вітер. Зелен явір.
Човен в морі смарагдовім,
кінь у горах темно-ярих.

Маю сказати, що назва моєї першої збірки віршів "Зелений вітер"(1967) жодним чином не пов'язана з цитованими рядками — це просто наслідок збігу, в той час я зеленого поняття не мав, що в Лорки є такий вірш, як не знав і про роман Ф. Шрамка "Срібний вітер". Соромно, але факт. Але от за десять років мені потрапляє до рук часопис "Вітчизна" (1977, № 4), і в ньому — вміщена повість Григорія Люлька "Зошити із зелен-явора", а в ній — послання коханій дівчині "Зелен-вечір", а в цьому посланні одинадцять разів повторено слова:

Я люблю тебе в зеленім!
Зелен-вечір, зелен-явір.

Оце вже свідчення того, як взаємодіє література перекладна й оригінальна, як Лукашів переклад, довільно трансформуючись (те саме, що шліфуючись у народі), стає фактом рідної культури. Взагалі, дивно, чому переклади Лукаша, такі природні й народнописенні, не привернули досі належної уваги композиторів. Мабуть, це можливе тільки в нас. Принаймні в російських кінофільмах співають пісні на слова Шекспіра, Бернса, Кіплінга.

Майстерність Лукашевих перекладів особливо вражає, коли зіставити їх із іншими, паралельними. Один тільки приклад. Є в Бернса лірична мініатюра, що починається:

Я, пане, мамина дочка,
Не можу жити без мами я,
Не знаю, що мені робить,
Як поберуся з вами я.
Я ще мала, я ще мала,
Я ще мала, не піросла,
Я ще мала, не піросла,
Чого б то заміж я ішла?

У такому ж грайливому тоні, в легкому ритмі метелика, що перепурхує з квітки на квітку, витримано весь цей милий віршик. По сусідству з Лукашевим перекладом С. Маршака мало того, що виглядає дещо заважкою конструкцією — кожна його строфа викликає питання.

У мами тихо я росла
И так боюсь людей чужих.
О сэр! С ума бы я сошла
Наедине с одним из них.

"С одним из людей?" Це сказано по-російському? Такою ж мірою, як і вигук "О сэр!"

Я так мала, я так мала.
Ешетакраностатьмнедамой...

А це? "Рано стать мне дамой" — це теж російський синтаксис? У жодному разі.

Мне накануне рождества
Ночной наряд купила мать...

Тут перекладач — як сліпець: не бачить, не знає, не уявляє, що саме могла купити мама своїй доці, і вдається до неконкретного, безпредметного *ночної наряд*. А вдуматися — то вже саме це словосполучення містить *contradictia in adjecto*: ошатне, гарне святкове чи урочисте вбрання (порівняймо і прикметник *нарядный*) навряд чи в'яжеться з нічною білизною. Далєбі, природніше вже звучить *ночної наряд милиции*.

Но я боюсь, что кружева
Мне после свадьбы могут смять.

Чому у множині? Комсомольське весілля? Наскільки граціозніше, делікатніше, ба цнотливіше це звучить у Лукаша:

Є в мене платтячко нове,
Не платтячко — картиночка;
До вас піди — того й гляди
Розтягнеться шнурівочка.

І нарешті, як сказав колись про один вірш Г. П. Кочур, щось "неприродне або зверхмічуринське":

Вы летом приезжайте к нам,
Когда все яблони в цвету.

Справжнє диво природи. І не єдине. В іншому перекладі Маршака читаємо:

Переплывали мы не раз
С тобой через ручей,
Но море разделило нас,
Товарищ юных дней.

Страшенно кортить подивитися на струмок, який можна перепливати (та ще й удвох, та ще й не раз!), і на яблуні, які цвітуть, коли заманеться перекладачеві. У Лукаша подібних недоречностей, звичайно ж, немає.

Щойно цитований вірш асоціюється ще з одним, цього разу сумним, прикладом впливу перекладної літератури на оригінальну. Тепер уже важко сказати, який саме переклад — український чи російський — подвиг нашого класика на "Застольну комсомольську", але що чужі Бернсу ідеї відліті в його формі — це поза всяким сумнівом.

Сідай, товаришу, сідай,
За добрий стіл сідай,
Чарки по вінця наливай,
За наш великий край.

Коли вже випити,— так що ж,— за молодість свою,
За комсомольський наш квиток, прострелений в бою!

Після цих слів подумалось: а може, Андрій Малишко і не мав перед очима якогось конкретного зразка, може, це магія кожного справжнього мистецтва — раз почута поетична форма вражає настільки, що осіда не так у пам'яті, як десь глибоко в підсвідомості, чекаючи свого часу, щоб проявитися потім у зовсім іншій якості. Щось подібне сталося й зі мною. Нещодавно я написав "Вірш дитячий", почавши його словами:

Зайчику-бігунчику, милий, довгоногий,
причайвся під кущем, ув очах тривога.

І лише за якимось часом дійшло: та це ж у такий, зовсім не підходящий, спосіб вирвалася на волю ритміка геніальних лукашівських рядків, які перед цим мимоволі ні-ні та й зринали в голові:

Юносте-податносте
Без ваги й пуття!
Певне, з делікатности
Я згубив життя...

Бездоганний знавець іноземних мов, Микола Олексійович не мав собі рівних між сучасниками, а може, й не тільки між сучасниками, коли йшлося про знання мови української. Він вів картотеку фразеологізмів — її треба видати як словник. Весь мовний масив він міг зрізати на будь-якому часовому рубежі й на будь-якому рівні — лексичному, морфологічному, синтаксичному. Він знав, коли і що було в мові вже застарілим, відмирало, і які форми, навпаки, тільки народжувалися. У той час, коли ламалися списи навколо архаїзації "Декамерона" — припустимо це чи ні,— він з усміхом розповідав, що так, просто для себе, одну з оповідок переклав українською мовою, скажімо, XVIII століття, мовою початку XIX століття, рубежу XIX і XX століть, сучасною українською літературною мовою і мовою передової статті газети "Радянська Україна". Де ці переклади? їхнє місце — у хрестоматії з історії української мови.

Він знав закони українського словотвору, тому міг дозволити собі вживати такі слова, які б інші не наважилися. Коли вийшов Поль Верлен, я запитав Лукаша: "От ви римуєте *Париж* — *криш*. А як це з погляду чистоти мови?" Микола Олексійович одразу ж відповів на питання питанням: "А чим німецьке *das Dach* краше, ніж наша *криша*?". І тут же пояснив: це слово утворене абсолютно за законами української мови: *квасити* — *кваша*, *крити* — *криша* — і тому не сприймається в мові як чужорідне. Це стало мені добрим уроком: було обґрунтовано те, що запо-

відав мені ще батько: "Нема чого так легко роздаровувати свої слова сусідам!" Відкрилася й таємниця Лукашевої мови. Багато літ викладаючи теорію і практику перекладу в київських університетах (імені Т. Шевченка й університеті "Києво-Могилянська академія"), я неодноразово чув від студентів, які прочитали "Декамерона" або вже й "Дон-Кіхота", приблизно таке: мова перекладів дивна, з одного боку, багато слів, яких раніше не доводилося ніде чути, з другого боку, ці нові слова всі зрозумілі й звучать природно по-українському. Отож, втаємниченість у тонкощі словотвору дала право Миколі Лукашеві не тільки визначати за словами право на їхнє громадянство, а й творити нові за образом і подобою уже традиційно усталених.

Бездоганне знання української мови дозволило Миколі Олексійовичу працювати без чернеток. Принаймні, у мене склалося таке враження. Коли я вперше відвідав його у новій квартирі по вул. Суворова, то пригадую, був здивований, що хазяїн розширив корисну житлову площу в той спосіб, що викинув із кухні газову плиту: книжок справді було багато, і вони потребували місця. Того самого дня мене вразило ще одне — груба канцелярська книга, до якої акуратним письмом, без виправлень і помарок записано текст перекладу. Відтоді ж — уявлення про перекладацьку лабораторію Лукаша: весь творчий процес відбувався подумки, "в голові", і тільки коли речення було готове, коли все в нім ставало на свої місця,— тільки тоді воно переносилося на папір. На користь цього свідчить і те, що Микола Олексійович, наскільки я знаю, ніколи не вносив жодних змін у готові вже переклади. Принаймні, мені відоме лише одне різночитання: останній рядок "Балади про моряка" І. Волькера: "І з Миколаєм Бог" первісне було надруковано — "Із совістю удвох", але перекладач тут ні при чім, то все справа рук "войовничих безбожників" із Держлітвидаву.

Образ М. Лукаша не може бути повним, якщо не згадати про його неповторний гумор. Обмежусь двома веселими бувальщинами. Зустрівся він якось із відомим ученим-фольклористом Олексієм Івановичем Деєм. А саме вийшла якась збірка українських народних прислів'їв та приказок. Дей бідкається, що дуже слабо в ній представлений радянський період.

— Ай справді,— в тон йому каже Лукаш,— он у нашому селі повно нових приказок з'явилося. У Дея загорілися очі:

— Справді? То давайте я їх запишу.

Витягає зошит і записує. А Лукаш імпровізує:

— "Якби не квадратно-гніздовий спосіб, ходили б ми голі й босі". "Соціалістична система планування — запорука дальшого зростання".

"Розвивай важку промисловість — не страшна тобі буде ніяка випадковість"...

Дей усе пише і пише. Нарешті Лукашеві це надокучило і він видає:

— "О. І. Дей — виразник передових ідей".

— А, так це ви з мене глузували!? — і пішов, ображений.

Про цей випадок я чув від самого Миколи Олексійовича, і він, звичайно, дуже характерний для Лукаша-імпровізатора. Але якщо говорити про Лукаша-фольклориста, то й у цій царині важко знайти йому рівних. Університетський професор Анатолій Хомич Іллічевський розказував мені колись. Зустрів він Лукаша і теж бідається: от у німецькій поезії є початкова рима (Stabreim), а в українській — нема.

— Чому ж нема? — каже Лукаш. — Є. "Коли коваль ковалісі коваленят кує, ковалиха ковалеві ковадлом керує".

Другу бувальщину вже не пригадую, хто мені розповів — сам Лукаш чи хтось інший. У парку навпроти тодішнього Будинку офіцерів збиралися любителі доміно. Вчашав туди й Лукаш. Один із гравців, офіцер-відставник, ляскаючи останньою доміною по столу, вигукує з усієї сили:

— Партія!!!

Радість перемоги така сильна, що він припечатує її ще одним словом-вигуком на другу літеру абетки.

— Що ви сказали? — суворо запитує його Лукаш.

— Сказав, що закінчив гру.

— А точніше?

— Що закінчив цю партію.

— Ні, ви не так сказали. Тут усі чули яким словом ви обізвали нашу рідну партію.

Частина товариства приймає гру і стає на бік "пильного патріота", а переляканий відставник клянеться-божиться, що він за все своє життя ніколи не дозволяв антипартійних висловлювань і, мало не плачучи, доводить присутнім, що саме він хотів сказати.

Насамкінець про Лукашеві автографи. 30 вересня 1964 р. в Будинку літераторів був якийсь вечір, на якому я дав на підпис Г. П. Кочурові "Вибрані поезії" Ю. Тувіма. Він тут же обійшов присутніх на вечорі перекладачів — а це були М. Лукаш, Є. Дроб'язко, Д. Паламарчук і Д. Павличко — і всі вони долучили до його розпису свій. Ставлячи в кінці дату, Григорій Порфирович сказав: "Підписали всі, хто тут перекладав. Крім одного — Максима Рильського. Але він уже, на жаль, не підпише". (Три місяці, як його

не стало). Збірок із серії "Перлини світової лірики", про які йшлося в записці Миколи Олексійовича до Кочура, мені тоді передано не було. Залишені на робочому столі Лукаша, вони дочекались, поки я зайшов до нього на квартиру (в його відсутність — так було домовлено) і взяв їх сам. На "Ліриці" Ф. Шіллера стояло: "В. Житникові з незмінною приязню М. Лукаш", збірка Р. Бернса підписана не була. Здається, він не надавав якогось особливого значення автографам і не ламав собі голови над їхньою оригінальністю. І все ж деякі з них були досить незвичайними. Так, у письменницькій книгарні "Сяйво" лежали примірники "Трагедії людини" І. Мадача з уже готовим розписом перекладача. Коли ми з ним там зустрілись, він її підписав: "Володимирові Житнику з любов'ю. М. Лукаш. 26.IX.67 р." Попередній синій розпис, вкраплений у шойно написане чорним, виглядав дивно, проте перегукувався з барвами книжкової обкладинки. Згодом у тій же книгарні Кочур підписав мені примірник "Лірики" П. Верлена, на якому так само до того вже стояв розпис Лукаша. Взагалі, розписуватись на чистих примірниках спільно перекладеної книжки було тоді звичайною справою: тим самим колега міг її презентувати кому завгодно, на свій розсуд від імені усіх перекладачів. У мене досі зберігаються чисті примірники "Слезьких пісень" П. Безруча з розписами М. Лукаша і Г. Кочура. На другому виданні "Декамерона" Микола Олексійович написав: "Володимирові Житнику від перекладача. М.", на "Ліриці" Ф. Г. Лорки: "Володі Житникові з любов'ю. М. Лукаш. 19.VIII.69", слово в слово повторивши це і на "Фаусті" у "Творах" Й.-В. Гете, тільки дата інша — 25.V. 70.

Та про один Лукашів автограф хотілося б сказати окремо. Іде П'ятий з'їзд письменників України. Великий подвижник ідеї "Україна і світ" Юрій Іванович Назаренко носить письменницький довідник і дає на підпис тому чи іншому. На сторінці, йому відведеній, Микола Олексійович записує:

Хай крутиться світу чудна карусель,
хай коники корчать гримаски,
хоч я більше книжник, аніж фарисей,
не скину веселої маски.

17.XI. 66р. М. Лукаш

Важко уявити вичерпнішу самохарактеристику Людини, яка так щасливо поєднала в собі незвичайнумудрістьученого-лінгвіста, винятковий поетичний талант і щедрість людської душі.

Zhytnyk V. K.

**MYKOLA LUKASH —
TRANSLATOR AND LINGUIST**

The article depicts the character of outstanding Ukrainian translator Mykola Lukash. He is exposed as a linguist with deep knowledge of Ukrainian language and a brilliant interpreter. The article is based on the observation of M. Lukash's work and also on the reminiscences of the personal meetings and conversations of the author and the translator.